

Jaký je vztah člověka ke zvířeti?

FRIEDRICH SCHMIDT-HIEBER

V současné době se věnuje mimořádně velká pozornost ochraně zvířat. Intenzivně se usiluje o to, aby bylo ukončeno jejich utrpení, aby se všeobecně zlepšily podmínky ve zvířecí říši, aby se ještě zachránily ohrožené druhy před vyhynutím. Odkud pochází tato snaha? Zdá se, že lidstvem probíhá cosi jako probuzení, probuzení ze spánku onoho smýšlení, které přírodu kolem nás považuje za něco samozřejmého, za něco věčného, čeho prostě můžeme využívat. Co je příčinou tohoto probuzení? Je to skutečně láska ke zvířatům, nebo je to strach ze zničení našich vlastních životních kvalit? Určitě se jedná o obojí. Musíme se tedy zeptat: můžeme udělat něco pro to, abychom posílili opravdovou lásku ke zvířatům? A to tím spíše, že je zcela zřetelné, že se i nadále zvířecí říše slepě a brutálně vykořisťuje.

Jaký duch působí ve všech ochranných aktivitách, to závisí na našem názoru na postavení člověka vzhledem ke zvířeti. Naše jednání je závislé na poznání, a to jak ve vztahu k účelu tohoto jednání, tak i k jeho intenzitě. Jaký je všeobecně rozšířený názor na vztah člověka ke zvířeti? Na základních a středních školách i na univerzitách se neustále učí a v přednáškách a pořadech v rozhlase a televizi opakuje, že zvířata zde byla před člověkem. Od nejjednodušších jednobuněčných organismů se vyvíjela ke stále složitějším, až nakonec k savcům. Z vyšších savců, a to z přechodné skupiny (občas se označuje jako pomezí mezi zvířetem a člověkem) vznikl potom člověk.

Jaké myšlenky, nálady a pocity se spojují s tímto názorem? Byla doba, kdy zde člověk ještě nebyl, pak tu najednou byl. Země tedy může bez člověka existovat jen se zvířaty - nebo i s lidmi? Zvířata jsou pro člověka jako odrazový můstek k jsoucnosti. Mohla by země existovat jen s lidmi, bez zvířat? Ne, vždyť lidé je potřebují k obživě. Pomohla-li zvířata člověku k bytí a ještě jej vyživují, neměl by snad být za to vděčný? Teoretikové však odmítají vděčnost, která mezi lidmi klíčí: všechno se podle nich děje jen náhodou a z nutnosti. Duševní zaujetí, které by mohlo dát impuls k vděčnosti, se neuznává.

Cítíme, jaký ledový závan kolem sebe šíří takovéto myšlení. Nemohlo by konečně vzniknout jiné smýšlení než to, jež dává člověku jeho právo k využívání říše zvířat k vlastnímu uspokojení?

Je tu ještě jiný názor na vztah člověka ke zvířeti. Výchozí bod je v samém základě jiný: nikoli zvíře, nýbrž člověk je první stvoření na zemi. Představovat si zemi bez lidí, to je nesmysl!

Tento názor se rozmanitým způsobem vyvíjel v duchovních dějinách lidstva až k obsáhlému pojednání této záležitosti Rudolfem Steinerem.

Také říše pohádek nám něco v tomto smyslu sděluje. V ní si všimněme tří motivů (první dva pocházejí z indiánských pohádek, poslední z pohádky bratří Grimmů). Země je tu nazývána vesměs nikoli jako mrtvá, nýbrž jako původně živá bytost:

"Praotec, náčelník všehomíra, stvořil Zemi jako ženu, Matku. Proto byla kdysi Země živá bytost jako člověk, a ani dnes není ještě úplně mrtvá, ale pouze změněná. Písek a jíl jsou její maso, tráva a stromy její vlasy, skály její kosti a vítr její dech. Leží tu rozložena a lide na ní žijí, na Matce. Někdy se Matka pohne, pak se Země otřásá. A když nastane zima, zmrzne a její kůže tvrdne a praská. Taková je Země stvořena praotcem, náčelníkem nás všech."

Na této živé pulzující zemi jsou člověk a zvíře ještě jedno:

"Praotec vzal kousek z masa Matky Země, zformoval z něj tvary a z nich udělal živé bytosti. Tato stvoření žila v minulém světě, který skončil, jakmile se vlády na Zemi ujali lidé.

Minulý svět byl jiný. Tvorové, které Praotec stvořil, to byli lidé a zvířata dohromady. Někteří vypadali jako zvířata, která ještě dnes žijí jiní byli podobní dnešním lidem. Někteří létali, jiní plavali jako ryby, všichni však měli velkou kouzelnou moc. Řeč byla tehdy jen jedna a všichni jí rozuměli."

Jak potom došlo k rozdělení člověka a zvířete? Na to upozorňuje zajímavým způsobem druhá ze zmíněných indiánských pohádek. Bůh proměnil lidi a zvířata v zrnka kukuřice a schoval je pod zemi, aby je uchránil před obry. Na denní světlo mohla zrnka vyjít, až když je zavolala Matka Kukuřice poté, co byli obři potrestáni. Když už všichni vyšli z úkrytu země, promluvila Matka k těm, kteří se shromáždili na zemi:

"Vy lidé mě budete následovat tam, kam putuje Slunce. Ale všechna zvířata potáhnou tam, odkud Slunce přichází. Až se lidé a zvířata příště setkají už se nepoznají už nebudou mluvit stejnou řečí a lidé zůstanou lidmi a zvířata zvířaty, dokud je Nesaru, který bydlí v nebi, k sobě nepovolá. A tak se taky stalo o bylo tehdy mnoho bytostí, které se teprve později staly zvířaty.

Lidé šli dlouho za Matkou po Zemi a museli překonávat mnoho překážek. U každé překážky však zůstalo několik lidí a stali se zvířaty."

Po úzkém spojení následuje odloučení: lidé jdou kupředu ke světlu za sluncem, k jasům, zvířata jdou tam, odkud slunce přichází, do soumraku, tmy, zpátky. A co je ještě významnější: některé bytosti zůstávají pozadu, protože nemohou překonat nastalé překážky. Co znamená tento obraz, neschopnost překonat překážku? Znamená to, že tyto bytosti jsou příliš silně připoutány k zemi, nemohou se od ní uvolnit, nemohou rozvinout vzestupné síly, které zajišťují svobodu vůči pozemskému.

Teď bychom mohli dojít k názoru, že takový je právě osud zvířat, že jsou silněji vázána k zemi, ale že je to do jisté míry jejich vina, my lidé za to nemůžeme. Je tomu skutečně tak? Když naši bratři - zvířata - zůstali pozadu, zůstali před "překážkami" a my lidé jsme spěchali dál, osvobodili jsme se od pozemské hmoty. Nešlo nám to proto všechno rychleji, že jsme se o opozdilce nestarali? Vzpomeňme pro srovnání na jednu dětskou hru, na překážkový běh ve skupinách. Když se musíme zdržovat tím, že pomáháme přes překážky slabším, klesají vyhlídky na vítězství. A přece lidskost nepřipouští žádný jiný postoj. Vzpomeňme si však dobře na takové dětské hry: nebyly právě okamžiky, kdy všichni ostatním pomáhali, v takové hře nejveselejší a nejkrásnější, bez ohledu na vítězství či prohru?

Naskýtá se otázka - a pohádka na ni neodpovídá - zdali snad zvířata neodňala člověku něco těžkého, a právě proto nezůstala ve svém vývoji pozadu?

To, že je člověk spoluzodpovědný za zdržení zvířat na jejich cestě, je vyjádřeno ve třetí pohádce "Omlazený mužíček". Pohádka vypráví, jak Kristus při svém putování po zemi omladil na Petrovu prosbu jednoho starého mužíčka, a to tak, že jej rozžhavlil ve výhni u jednoho kováře a hned nato jej zase v kádi s vodou zchladil. Proč to udělal? "Aby si mužíček mohl sám vydělávat na chleba." Kristus nám daruje své síly, abychom se s jeho pomocí mohli správně zapojit do pozemského bytí.

Když stará kovářova tchýně viděla omládlého mužíčka, pátrala, jak se to stalo. Chtěla taky být tak pěkná ale z ješitnosti. Kovář tedy proceduru provedl, ale jak to se stařenou dopadlo, čtenář jistě uhodne. Ležela, "úpěla a nadávala v kádi celá zkroucená, obličej celý zvrásněný, svraskalý a znetvořený." Viděly ji dvě těhotné ženy z domu a vyděsily se tak, že ještě tu noc porodily dva chlapce, kteří nevypadali jako lidé, nýbrž jako opice, utekli do lesa a z nich povstal rod opic."

Lidský egoismus, který chce mít a užívat duchovní síly jen pro sebe, působí v líčení pohádky na klíčící, rodící se život jako šok. A tento egoismus spolupůsobí na to, že jsou zvířata vržena zpět do své jednostrannosti, do zajetí, jak je to právě u opic tak zřetelné.

A tak k nám z pohádek promlouvá názor, ukazující zvířata jako naše bratry, s kterými jsme v pradávce minulosti byli svázáni a kteří se od nás odloučili a byli uvrženi do svého nynějšího stavu pro svou vlastní neschopnost a naši lidskou vinu.

Vědě je tento názor pro smích, nehol je "nevědecký" a není dokazatelný. Ale tak můžeme myslet, jen když považujeme za dokazatelné pouze to, co je materiální, a duši a ducha vylučujeme. Jaké zkušeností může mít indiánský vypravěč pohádek právě s duševním bytím zvířat! Neměly by to být přinejmenším také "důkazy"? K tomu dodejme, že i materiální základy se mohou do značné míry natolik zjemnit, že se vymykají možnosti vnějšího důkazu. Na to upozornil basilejský zoolog Adolf Portmann ve svém pozoruhodném spisu "O původu člověka". Představme si: národ žijící v pralese vyrobil všechno své nářadí a všechny předměty z pomíjivého materiálu a zároveň vyvinul bohatou kulturu. Co potom najde po letech badatel, který za důkaz považuje pouze vnější věci? Téměř nic kromě kostí, a přece tam byla kvetoucí lidská kultura!

Pokud můžeme do své duše přijmout názor, že jsme my lidé byli se zvířaty velmi úzce spojeni, že jsou našimi bratry, kteří kdysi zůstali pozadu a pro naši vinu musí trpět, najdeme pro všechny své podpůrné a ochranné aktivity nový nosný důvod. Pocit vděčnosti a vědomí zodpovědnosti mohou posílit naše jednání.

Z časopisu Die Christengemeinschaft, červenec 1980.

Z němčiny přeložila Eva Oliveriusová.